

“Cənub qaz dəhlizi”nin təşəbbüskarı İlham Əliyev, aparıcı qüvvəsi Azərbaycandır!

“Cənub qaz dəhlizi”nin təməli 2014-cü il sentyabrın 20-də - “Əsrin müqaviləsi”nin 20 illik yubileyi günü Səngəçal terminalında qoyulub. Layihənin nəhəngliyini nəzərə alsaq, onun təməlqoyma və açılış mərasimləri arasındakı vaxt çox qısa olub. Cəmi 4 ilə yaxın bir zaman ərzində qazınlan böyük uğur - “Cənub qaz dəhlizi”nin işə düşməsi Azərbaycanın bundan əvvəl həyata keçirdiyi qlobal neft-qaz və ixrac layihələrinin təcrübəsinə əsaslanır.

“Cənub qaz dəhlizi” Azərbaycan qazının Avropa qitəsinə nəqlini həyata keçirən nəhəng layihədir. Bu dəhliz dörd mühüm seqmenti birləşdirir. Bunlar “Şahdəniz” yatağının işlənməsinin ikinci mərhələsi, CQBK-nın (Cənubi Qafqaz Boru Kəməri) genişləndirilməsi, TANAP (Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri) və TAP-dan (Trans-Adriatik Qaz Boru Kəməri) ibarətdir.

İki ilk seqmentin başa çatdırılması 2018-ci il mayın 29-da layihənin rəsmi açılışını etməyə imkan verdi. Az sonra - iyunun 12-də TANAP da istismara daxil oldu. Sonuncu seqment - TAP isə keçən ilin son günü yekunlaşdı.

Birinci seqment “Şahdəniz”in işlənməsinin ikinci mərhələsini təşkil edir. Gələcəkdə dəhlizlə digər yataqlardan da çıxarılan qazın nəqli həyata keçirilsə belə, hazırda onun əsas ehtiyat mənbəyi məhz “Şahdəniz”dir.

“Şahdəniz” son onilliklərdə dünyada kəşf olunmuş ən böyük və perspektivli karbohidrogen yataqlarından biridir. İlk hesablamalara görə, onun təxminən 1 trilyon kubmetr qaz və 2 milyard barel kondensat ehtiyatı var.

“Şahdəniz” yatağı üzrə Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişi (HPBS) 1996-cı il iyunun 4-də Bakıda SOCAR və xarici şirkətlərin konsorsiumu arasında imzalanıb. HPBS Milli Məclis tərəfindən rəti-fikasiya edilərək həmin il oktyabrın 17-də qüvvəyə minib.

“Cənub qaz dəhlizi”nin təşəbbüskarı İlham Əliyev, aparıcı qüvvəsi Azərbaycandır!

Əvvəli 1-ci səh.

1999-cu ildə işə yataq kəşf olunub və artıq 15 ilə yaxındır CQBK vasitəsilə Azərbaycanı, Gürcüstanı, Türkiyəni təhlükəsiz, ahəngdar şəkildə qazla təchiz edir. Belə ki, yatağın işlənməsinin birinci mərhələsi çərçivəsində ilk hasilat 2006-cı ildə əldə olunub.

“Şahdəniz”in nəhəngliyini göstərən faktlardan biri də odur ki, yataq iki fazada işlənir. 2013-cü il dekabrın 17-də “Şahdəniz” konsorsiumu layihənin ikinci mərhələsinin işlənməsi üçün yekun investisiya qərarını elan edib. “Şahdəniz-2”dən hasilata 2018-ci ildə başlanıb. Burada ildə əlavə 16 milyard kubmetr qaz hasil olunacaq və nəticədə yataq üzrə ümumi hasilat həcmi ildə 26 milyard kubmetrə çatacaq.

“Şahdəniz”də iştirak payları belədir: bp (operator - 28,8 faiz), TPAO (19 faiz), PETRONAS (15,5 faiz), AzSD (10 faiz), LUKOIL (10 faiz), NIKO (10 faiz), Cənub Qaz Dəhlizi Apstrim (6,7 faiz).

Cari ilin birinci yarısında yataqdan ümumilikdə - “Şahdəniz Alfa” və “Şahdəniz Bravo” platformalarından birlikdə 10 milyard standart kubmetr qaz və təqribən 1,9 milyon ton (15,1 milyon barel) kondensat hasil edilib. Mövcud “Şahdəniz” qurğularının hasilat gücü hazırda gündə təxminən 70 milyon (ildə 25 milyarddan artıq) standart kubmetrdir.

“Şahdəniz” yatağının kəşf edilməsi və işlənməsi Azərbaycanın regional və beynəlxalq miqyasda iri qaz təchizatçısı kimi rolunu artırıb. Ölkəmizi ən irihəcmli birbaşa xarici investisiya ilə təmin edib, qarşıdan gələn onilliklər ərzində neft-qaz gəlirlərinin artmasına zəmin yaradıb. Bu layihə Azərbaycanın iqtisadiyyatını getdikcə daha da gücləndirəcək.

“Cənub qaz dəhlizi”nin ikinci seqmenti CQBK-dir. CQBK “Cənub qaz dəhlizi”ni təşkil edən üç kəmərin birincisidir. Boru kəmərinin genişləndirilmiş hissəsi 2018-ci ilin iyun ayından Türkiyəyə kommersiya qaz həcmərinin nəqlinə başlayıb.

CQBK dünya səviyyəli boru kəməridir və təhlükəsiz, etibarlı və səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməklə Azərbaycan qazını regional bazarlara nəql edir. Kəmərdə Azərbaycanda 443 kilometr, Gürcüstanda 248 kilometr məsafə boyu uzanır. Boru kəməri sistemine həmçinin Azərbaycanda iki kompressor stansiyası, Gürcüstanda isə iki kompressor stansiyası və iki nəzarət-ölçü qovşağı daxildir.

CQBKŞ şirkətinin səhmdarları bp (28,8 faiz), TPAO (19 faiz), SOCAR və Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi (16,7 faiz), PETRONAS (15,5 faiz), LUKOIL (10 faiz) və NICO (10 faiz) şirkətləridir. Bu ilin birinci yarısında CQBK-nin gündəlik orta ötürücülük gücü 46,51 milyon kubmetr qaz təşkil edib.

Məlum olduğu kimi, “Şahdəniz” yatağının işlənməsinin ikinci mərhələsi çərçivəsində əlavə hasilat həcmələrini qəbul etmək, ildə Türkiyəyə 6 milyard və Avropaya 10 milyard kubmetr mavi yanacaq ötürmək məqsədilə CQBK sisteminin genişləndirilməsi həyata keçirilib. Hacıqabul rayonunun Muğan qəsəbəsi yaxınlığından başlayaraq mövcud kəmərlə yanaşı yeni xətt tikilib. Buradan Gürcüstan sərhədindəki çatan yeni kəmərin uzunluğu 387 kilometrdir. Onun başlanğıcında 1 ərsinləmə, marşrutu boyunca isə 5 siyirtmə stansiyası mövcuddur. CQBK-nin Gürcüstandakı genişləndirmə işlərinə isə bu ölkə ilə Türkiyənin sərhədində yeni kəmərin qısa hissəsi, həmçinin 1 ərsinləmə, 2 kompressor stansiyası, təzyiqli azaldan və ölçən stansiyaların tikintisi daxil idi. Bununla da genişləndirilmiş CQBK “Cənub qaz dəhlizi”nin güclü bir qoluna çevrilib.

Üçüncü seqment - TANAP Türkiyəyə ilk qaz həcmərinin nəqlinə planlaşdırıldığı vaxt - 2018-ci il iyunun 30-da başlayıb. Ötən müddətdə kəmərdə qaz nəqlini ahəngdar həyata keçirib.

TANAP-ın salnaməsi qısa da olsa zəngin və maraqlıdır. Belə ki, layihə ilə bağlı Azərbaycan və Türkiyə arasında anlaşma memorandumu 2011-ci il dekabrın 24-də imzalanıb. Boru kəməri sistemində dairəvi işə 2012-ci il iyunun 26-da İstanbulda imza atılıb və sənəd hər iki ölkənin müvafiq qanunverici orqanları tərəfindən təsdiqlənib. 2015-ci il martın 17-də Türkiyənin Qars vilayətinin Selim rayonunda Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə TANAP-ın təməli qoyulub. İstifadəyə verildiyi vaxtdan təxminən il yarım sonra - 2019-cu il noyabrın 30-da TANAP-ın qazı Avropa sərhədindəki çatdıran ikinci fazasının çəkilişi yekunlaşıb.

Prezident İlham Əliyev kəmərin əhəmiyyəti barədə belə demişdir: “TANAP-ın istismara verilməsi Türkiyə-Azərbaycan qardaşlığının növbəti təzahürüdür. TANAP Türkiyə ilə Azərbaycanın növbəti zəfəridir. TANAP tarixi layihədir. Bu gün biz XXI əsrin enerji tarixini birlikdə yazırıq. Bu tarix işbirliyi tarixidir, bu tarix sabitlik tarixidir. Enerji layihələrimiz bölgəmizə sabitlik gətirir. Bu layihələrdə iştirak edən bütün ölkələr, bütün şirkətlər fayda görür, xalqlar fayda görür”.

TANAP Türkiyə-Gürcüstan sərhədində genişləndirilmiş CQBK-ya qoşulub və Türkiyədə 1850 kilometrədən çox məsafə boyu uzanır. Bu kəmərin Gürcüstan-Türkiyə sərhədi - Əskişəhər hissəsinin uzunluğu 1350, Əskişəhər - Türkiyə-Yunanistan sərhədi hissəsinin uzunluğu 480 kilometrdir. Xəttin 19 kilometri isə Mərmərə dənizindən keçir. TANAP öz marşrutu boyu Türkiyənin 20 vilayətini, o cümlədən Ərdəhan, Qars, Ərzurum, Gümüşhane, Ərzincan vilayətlərini arxada qoyur. 878 kilometrlik TAP kəmərinə isə Türkiyə ilə Yunanistanın sərhədindəki Kipoi məntəqəsində qovuşur. Bir tərəfdən CQBK-ya, digər tərəfdən TAP-a bağlandığı üçün TANAP-ı “Cənub qaz dəhlizi”nin “birləşdirici həlqəsi” də adlandırırlar. Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan TANAP-ın “Cənub qaz dəhlizi”nin “onurğa sütunu” olduğunu deyib.

TANAP-ın səhmlərinin 51 faizi “Cənub qaz dəhlizi” QSC-yə, 7 faizi “SOCAR Turkey Enerji A.Ş.”yə (STEAS), 30 faizi BOTAŞ-a, 12 faizi bp şirkətinə məxsusdur.

TANAP-ın 2023-cü ildə 23 milyard, 2026-cı ildə isə 31 milyard kubmetr mavi yanacağı daşımaq gücünə malik olacağı nəzərdə tutulur. Bir daha xatırladaq ki, ilkin mərhələdə TANAP kəməri ilə nəql ediləcək 16 milyard kubmetr Azərbaycan qazının 10 milyard kubmetri Avropaya, 6 milyard kubmetri isə Türkiyəyə çatdırılacaq.

TAP sonuncu seqmentdir. Vətən müharibəsinin şiddətli döyüşlərinin gətirdiyi, Azərbaycan Ordusunun düşmən tapdağında olan kənd və şəhərlərimizi bir-birinin ardınca azad etdiyi günlərdə bir qələbənin müjdəsini də iqtisadi sahədən aldıq. TAP-ın tikintisinin yekunlaşması həmin vaxta təsadüf etdi. Bu, Azərbaycanın neft-qaz tarixində qazanılan, uğurla gerçəkləşən qlobal layihələr salnaməsinə yazılan bir qələbə idi. Zəfər ilimizin son günündə - dekabrın 31-də isə TAP Azərbaycan qazını Avropaya çatdırdı. Beləliklə, tikinti işləri dörd il yarımından çox çəkən layihə vaxtında və müvəffəqiyyətlə tamamlandı.

TAP-ın istifadəyə verilməsi həm də “Cənub qaz dəhlizi”nin tam sistem kimi işə düşməsi deməkdir. Kəmərin təməli 2016-cı il mayın 17-də Yunanistanın Saloniki şəhərində qoyulub. Təməlqoyma mərasimində Azərbaycanın, Yunanistanın, ABŞ-ın, Albaniyanın, İtaliyanın, Türkiyənin, Gürcüstanın, Bolqarıstanın yüksək vəzifəli şəxsləri, Avropa Komissiyasının və konsorsiuma daxil olan şirkətlərin səlahiyyətli nümayəndələri iştirak ediblər.

Təməlqoyma mərasimində bildirilmişdi ki, 2020-ci ildən başlayaraq Azərbaycan qazının Avropaya nəqli nəzərdə tutulur. Ona görə də qarşıda qazı Avropa bazarına vaxtında çatdırmaq, tranzit və istehlakçı ölkələrin hər birinin iqtisadi maraqlarının təmin edilməsinə nail olmaq kimi əsas vəzifə dayanırdı. Zaman bu vəzifələrin layiqincə yerinə yetirildiyini göstərdi. “Cənub qaz dəhlizi”nin sonuncu hissəsinin yekunlaşması Azərbaycan qazını gözləyən bütün ölkələr, layihədə tərəfdaşlıq edən şirkətlər üçün böyük hadisə kimi dəyərləndirilir.

TAP “Şahdəniz-2” qazını Yunanistanın və Albaniyanın ərazisindən, Adriatik dənizinin altından keçirərək İtaliyanın cənubuna, bu ölkədən də Qərbi Avropaya çatdırır. Belə ki, TAP uzunluğu təxminən 878 kilometr olan boru xəttidir. Onun 550 kilometri Yunanistanın, 210 kilometri Albaniyanın ərazisindən, 105 kilometri Adriatik dənizinin altından keçir və sonuncu, bir neçə kilometrlik hissəsi İtaliya torpağında quru sahəyə çıxır. Burada kəmərdə “Snam Rete Gas” şirkətinin istismar etdiyi qaz nəqliyyatı şəbəkəsi ilə birləşir.

TAP layihəsinin reallaşması ilə Avropa bazarlarına yeni mənbədən qaz çıxışına şərait yaranıb. Kəmərlə ilk dövrlərdə hər il Avropaya çatdırılacaq 10 milyard kubmetr qazın həcmi sonrakı illərdə 20 milyard kubmetrə qədər artırılacaq.

Xatırladaq ki, TAP xətti İtaliyada bitməsinə baxmayaraq, gələcəkdə Azərbaycan qazının Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, İsveçrə və Avstriya kimi böyük Avropa bazarlarına çatdırılması üçün də böyük imkanlar yaradır.

TAP-ın səhmdarları bp (20 faiz), SOCAR (20 faiz), “Snam S.p.A.” (20 faiz), “Fluxys” (19 faiz), “Enagas” (16 faiz) və “Axpo” (5 faiz) şirkətləridir.

Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, “Cənub qaz dəhlizi” Azərbaycanın liderliyi ilə həyata keçirilən, tarixi əhəmiyyətə malik, xalqımızın firavan gələcəyini təmin edən, regionda, Avropada təhlükəsizliyin, əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə xidmət göstərən qlobal layihədir. Dövlət başçısı bununla yanaşı, “Cənub qaz dəhlizi”nin beynəlxalq əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq şəraitində reallaşdığını da dəfələrlə vurğulamışdır. Yəni “Cənub qaz dəhlizi” layihəsinin uğurla təməllənməsi nümayiş etdirir ki, komanda şəkildə aparılan iş həmişə yaxşı nəticə verir. Burada istehsalçı, tranzit və istehlakçı ölkələrin maraqları üst-üstə düşür. Belə ki, layihənin icrasında geniş beynəlxalq əməkdaşlıq formatı yaradaraq yeddi ölkə - Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə, Bolqarıstan, Yunanistan, Albaniya və İtaliya iştirak edir. Üç Balkan ölkəsi - Bosniya və Herseqovina, Xorvatiya və Monteneqro tərəfdaşlar kimi növbəti mərhələdə layihəyə qoşulacaqlar. Deməli, “Cənub qaz dəhlizi”nin “qol”larının da olacağı mümkündür, çünki Avropanın Azərbaycan qazına ehtiyacı var. Eyni zamanda biz öz ixrac imkanlarımızı genişləndirmək istəyirik və bu baxımdan Avropa bazarı çox əlverişlidir.

“Cənub qaz dəhlizi” qarşıdan gələn 100 il ərzində Azərbaycan xalqına xidmət edəcək və milli iqtisadiyyatımızın inkişafında mühüm amil olacaq. Ölkəmizin regionda və Avropada nüfuzunun artmasını, Azərbaycanla Qərbi Avropa arasında münasibətlərin daha yüksək pilləyə qalxmasını şərtləndirəcək. Azərbaycanın enerji ixrac edən və tranzit ölkə kimi əhəmiyyəti daha da artacaq. Layihədə iştirak edən bütün ölkələr, şirkətlər mənfəət götürəcəklər. Bu layihə Azərbaycana böyük gəlirlər gətirəcək insanların rifahının yüksəlməsinə təsir göstərəcək, xalqımızın firavan gələcəyini təmin edəcək.

**Flora SADIQLI,
“Azərbaycan”**